

NIEMIECKIE OBOZY ZAGŁADY

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

autor:
dr Michał Zawisza,
współpraca:
Edyta Krężolek

koncepcja graficzna serii:
Aleksandra Kaiper-Miszułowicz

opracowanie graficzne:
Janusz Furmańczyk

recenzenci:
dr hab. Filip Musiał
Magdalena Zapolska-Downar

***Nigdy przedtem w historii
ludzie nie byli zabijani
na linii montażowej.***

Raul Hilberg, historyk Holocaustu

na zdjęciu: Tablica ostrzegawcza na terenie obozu KL Lublin (Majdanek), 1944 r.
Zbiory IPN

*(...) rezultatem [wojny]
nie będzie bolszewizacja świata i triumf żydostwa,
lecz unicestwienie rasy żydowskiej w Europie!*

Fragment przemówienia Adolfa Hitlera w Reichstagu, 30 stycznia 1939 r.

*Żydzi (...) muszą być wytępieni,
muszą być zniszczeni wraz z korzeniami.*

Fragment artykułu zamieszczonego w czasopiśmie „Der Stürmer” w maju 1939 r.

ZACZEŁO SIĘ W NIEMCZECH

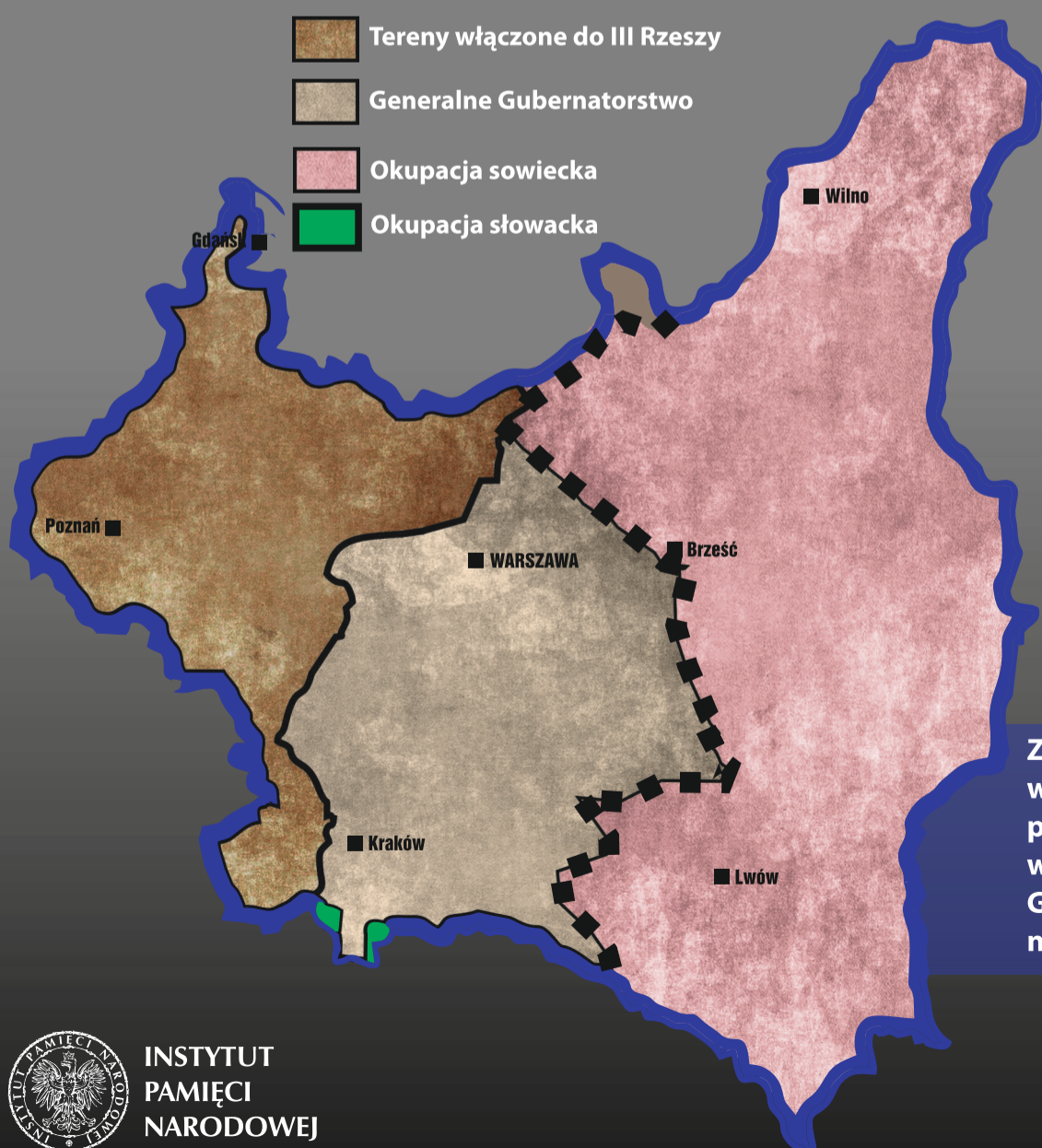

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Kancelarz Rzeszy Adolf Hitler na Lustgarten przemawia do uczestników uroczystości, Berlin, 1 maja 1938 r.
Zbiory NAC

ATAK NA POLSKĘ

Realizując koncepcję powiększenia tzw. przestrzeni życiowej (niem. *Lebensraum*) Niemcy, w sojuszu ze Związkiem Sowieckim, zaatakowały Polskę. Na podzielonych ziemiach polskich zapanował okupacyjny terror. Rozpoczęły się masowe represje wobec społeczeństwa polskiego, których pierwszymi ofiarami byli przedstawiciele inteligencji.

Spotkanie żołnierzy sowieckich i niemieckich, wrzesień 1939 r.

Zbiory IPN

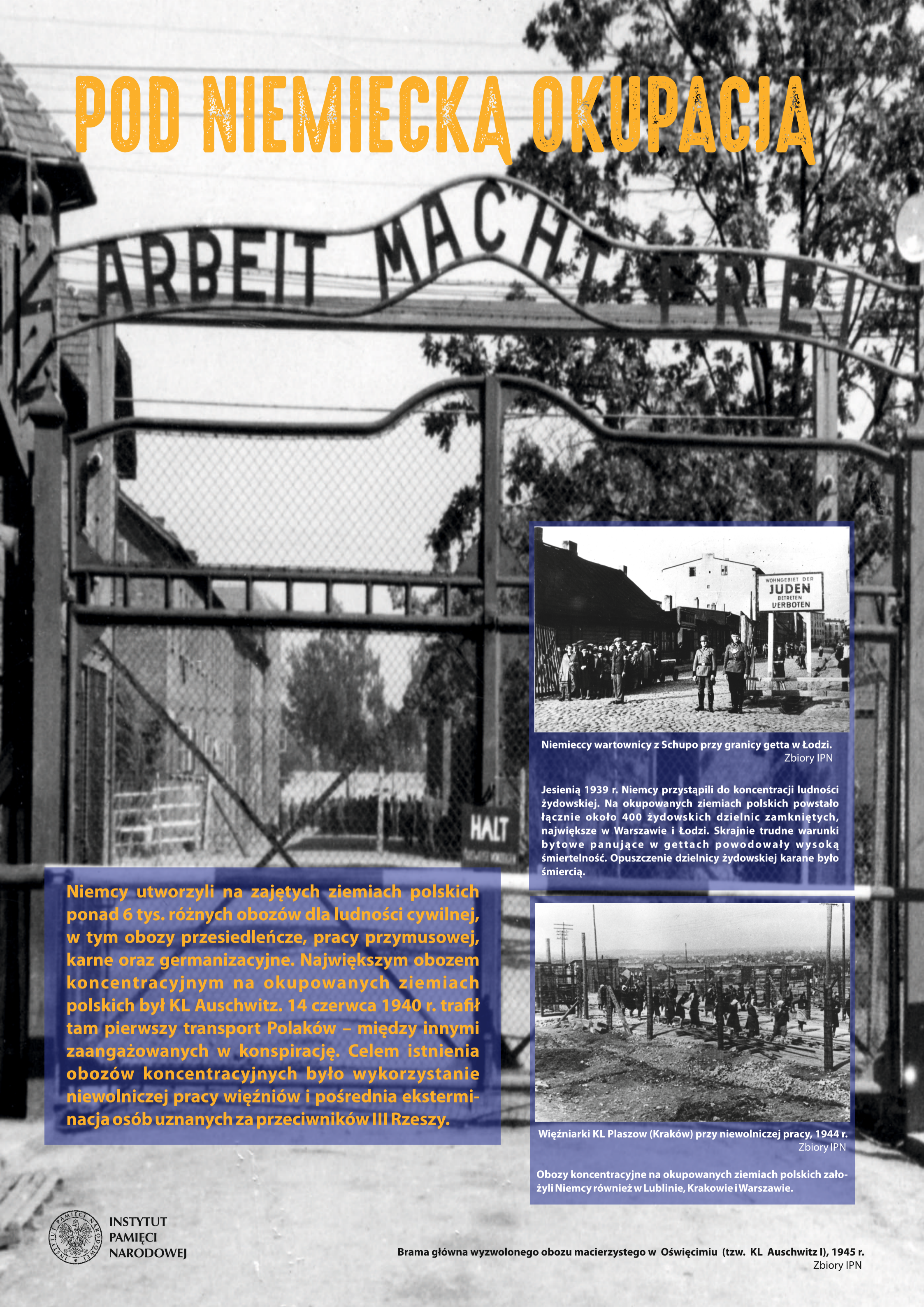
Zgodnie z umową z 28 września 1939 r. wschodnie województwa Polski zostały włączone do ZSRS. Niemcy podzielili zdobyte tereny. Zachodnia część została wcielona do III Rzeszy. Z pozostałych ziem utworzono Generalne Gubernatorstwo, pod okupacyjnym zarządem niemieckim.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Samoloty niemieckie nad Warszawą, wrzesień 1939r.
Zbiory IPN

POD NIEMIECKĄ OKUPACJĄ

Niemcy utworzyli na zajętych ziemiach polskich ponad 6 tys. różnych obozów dla ludności cywilnej, w tym obozy przesiedleńcze, pracy przymusowej, karne oraz germanizacyjne. Największym obozem koncentracyjnym na okupowanych ziemiach polskich był KL Auschwitz. 14 czerwca 1940 r. trafił tam pierwszy transport Polaków – między innymi zaangażowanych w konspirację. Celem istnienia obozów koncentracyjnych było wykorzystanie niewolniczej pracy więźniów i pośrednia eksterminacja osób uznanych za przeciwników III Rzeszy.

Niemieccy wartownicy z Schupo przy granicy getta w Łodzi.
Zbiory IPN

Jesienią 1939 r. Niemcy przystąpili do koncentracji ludności żydowskiej. Na okupowanych ziemiach polskich powstało łącznie około 400 żydowskich dzielnic zamkniętych, największe w Warszawie i Łodzi. Skrajnie trudne warunki bytowe panujące w gettach powodowały wysoką śmiertelność. Opuszczenie dzielnicy żydowskiej karane było śmiercią.

Więźniarki KL Płaszów (Kraków) przy niewolniczej pracy, 1944 r.
Zbiory IPN

Obozy koncentracyjne na okupowanych ziemiach polskich założyli Niemcy również w Lublinie, Krakowie i Warszawie.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

„OSTATECZNE ROZWIĄZANIE KWESTII ŻYDOWSKIEJ”

W drugiej połowie 1941 r. większość Europy była pod niemieckim panowaniem. Masowe rozstrzelania prowadzone przez oddziały Einsatzgruppen na terenie ZSRS dały początek kolejnemu etapowi Zagłady Żydów. Z czasem Niemcy zdecydowali o zmianie sposobu eksterminacji i uruchomieniu ośrodków natychmiastowej zagłady. Plan uśmiercenia 11 mln europejskich Żydów został omówiony 20 stycznia 1942 r. podczas konferencji w Wannsee.

Żydowskie kobiety i dzieci z Rusi Zakarpackiej, przeznaczone na śmierć patrzą na ciężarówki wyładowane zagrabioną własnością deportowanych, KL Auschwitz II – Birkenau, maj 1944 r.

Zbiory United States Holocaust Memorial Museum

Likwidacja getta w Krakowie, marzec 1943 r.

Zbiory IPN

Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie, rozpoczęta w połowie marca 1942 r., nosiła kryptonim „Akcja Reinhardt” (niem. *Einsatz Reinhardt*).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Dom Konferencji w Wannsee, jednej z dzielnic Berlina, widok współczesny.
Fot. M. Zawisza

Według niemieckich założeń, ofiary deportowano z gett i obozów pracy do specjalnych ośrodków zagłady i mordowano w komorach gazowych natychmiast po przybyciu. Pretekstem dla deportacji były wyjazdy do pracy, a zabijanie odbywało się pod pozorem koniecznych czynności higienicznych (kąpiel, dezynfekcja). Początkowo, we wszystkich obozach ofiary grzebano w zbiorowych dołach śmierci. Później ciała były palone w piecach krematoryjnych lub na prowizorycznych rusztach z szyn kolejowych.

MECHANIZM LUDOBOJSTWA

Polska znajdowała się całkowicie pod administracją okupacyjną, przy której nie istniały żadne mniej lub bardziej autonomiczne władze polskie. Niemcy nie musieli pytać Polaków, a tym bardziej polskich władz, czy zgadzają się na tworzenie obozów zagłady na ich ziemiach. (...) Można przyjąć, że hitlerowcy w Polsce ulokowali obozy zagłady, ponieważ tutaj – oraz innych krajach Europy Wschodniej – mieszkały miliony Żydów, a także dlatego, że łatwiej było tu utrzymać zbrodnię w tajemnicy przed ogółem ludności, politykami, opinią publiczną pozostałych państw świata niż w okupowanej Europie Zachodniej.

Israel Gutman, badacz Holokaustu, o lokalizacji niemieckich obozów zagłady.

Transport do obozu Kulmhof. Żydzi na stacji w Powierciu. Zbiory IPN

Piece krematoryjne w II i III krematorium na terenie obozu Auschwitz II - Birkenau, 1942-1943.

Zbiory IPN

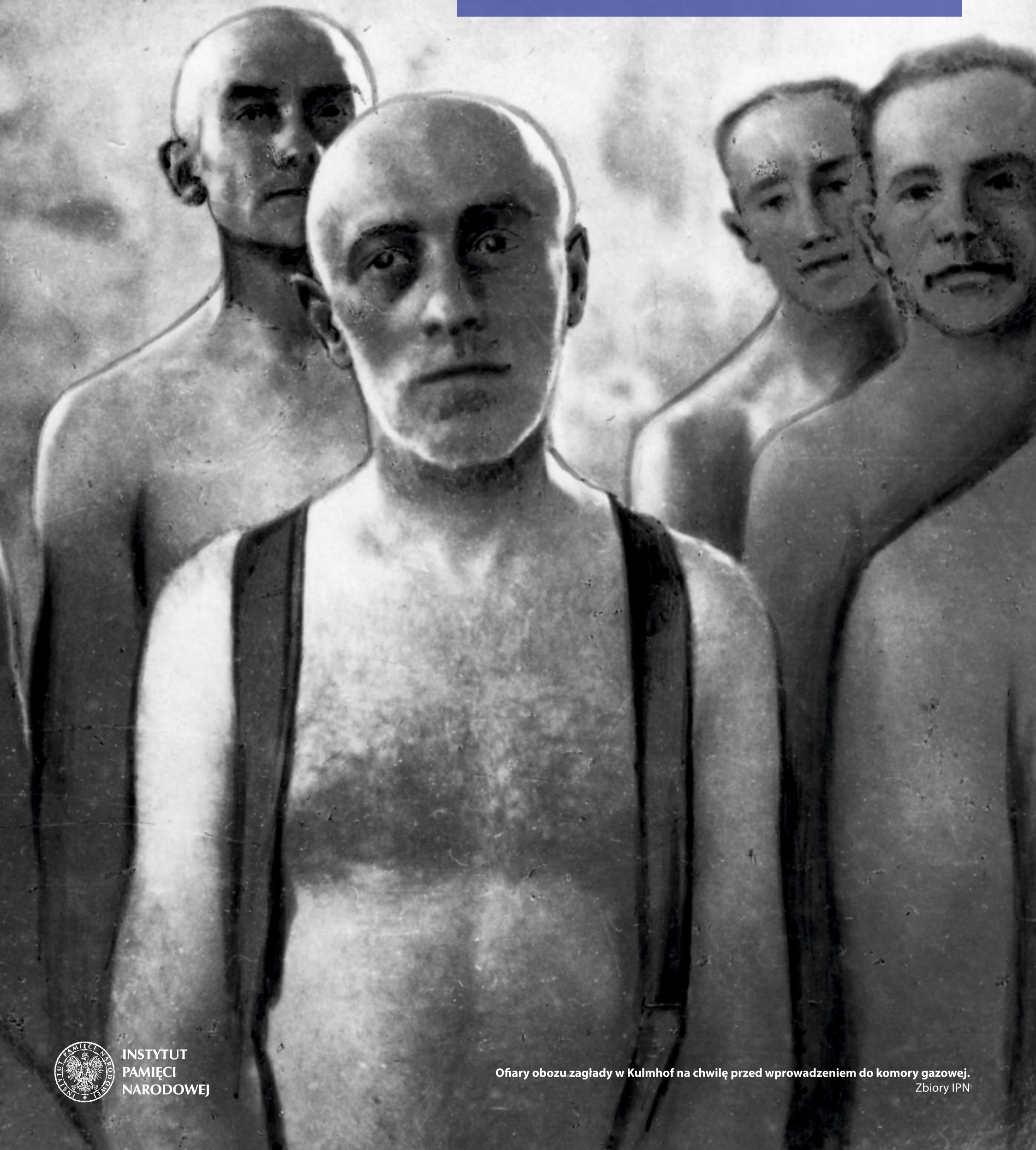
Lokalizacja niemieckich obozów zagłady na okupowanych ziemiach polskich.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

OFIARY

Ofiarami obozów zagłady w Chełmnie, Bełżcu, Sobiborze i Treblince byli niemal wyłącznie Żydzi, głównie przedwojenni obywatele polscy. Na terenie Generalnego Gubernatorstwa Niemcy mordowali również Żydów z III Rzeszy, państw sojuszniczych oraz okupowanych. Spośród około 1,1 mln ofiar kompleksu obozów KL Auschwitz-Birkenau 960 tys. było Żydami. W tej liczbie mieści się 300 tys. obywateli polskich.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Ofiary obozu zagłady w Kulmhof na chwilę przed wprowadzeniem do komory gazowej.
Zbiory IPN

KULMHOF

Obóz zagłady w Chełmnie nad Nerem (Kulmhof am Ner) utworzyli Niemcy jeszcze przed konferencją w Wannsee. Ofiary były uśmiercane w ruchomych komorach gazowych, a następnie grzebane w nieodległym Lesie Rzuchowskim. W okresie od grudnia 1941 r. do kwietnia 1943 r. wymordowano w nim większość Żydów z tzw. Kraju Warty. Obóz działał ponownie od połowy 1944 r. do stycznia 1945 r. w celu zgładzenia pozostałych mieszkańców łódzkiego getta.

Samochód ciężarowy – ruchoma komora gazowa.
Zbiory IPN

Pojazdów tego typu używano w obozie zagłady Kulmhof. Spaliny z rury wydechowej wtłaczane były do szczelnie zamkniętej naczepy, w której znajdowały się ofiary. Śmierć następowała na skutek zatrucia tlenkiem węgla. Spalinami silnikowymi, w stacjonarnych komorach gazowych, mordowano również ofiary w Bełżcu, Sobiborze i Treblince. W komorach gazowych Birkenau i Majdanka zabijano przy użyciu gazu Cyklon B.

*Powiedziałem: Rabe, nie myśl, żem zwariował
czy niespełna rozumu.
Jestem Żydem, przybyłem z zaświatów.
Dokonywana jest zagłada narodu żydowskiego.
Ja sam pogrzebałem całą gminę żydowską,
w tym – moich rodziców, braci i całą rodzinę.
Jestem zupełnie osierocony.
– Mówiąc, to szlochałem.*

Rabin spytał: Gdzie się ich morduje?

*– Odpowiedziałem: W Chełmnie. Wszystkich
truje się gazem w lesie i grzebie w jednej mogile.*

Fragment relacji Jakuba Grojnowskiego, uciekiniera z obozu zagłady Kulmhof.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Widok na Chełmno od strony południowej. Po lewej stronie widoczny pałac, w którym znajdował się obóz.
Fot. T. Klonowski. Zbiory Muzeum Byłego Niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem

AUSCHWITZ II – BIRKENAU

Jesienią 1941 r. we wsi Brzezinka (Birkenau) obok Oświęcimia rozpoczęto budowę wielkiego obozu, który od początku 1942 r. pełnił funkcję ośrodka zagłady. Początkowo ofiary mordowano w dwóch prowizorycznych komorach gazowych (tzw. bunkrach), a później w kompleksie czterech komór gazowych i krematoriów. Obóz w Birkenau, wyzwolony 27 stycznia 1945 r., był największym ośrodkiem zagłady europejskich Żydów.

Treblinka była prymitywną, ale efektywną linią produkcyjną śmierci, Auschwitz był fabryką.

Fragment zeznań Franza Suchomela, członka załogi obozu zagłady w Sobiborze i Treblince.

Więźniowie z Sonderkommando w KL Auschwitz II – Birkenau podczas palenia zwłok zagazowanych ofiar, fotografia zrobiona z ukrycia.

Zbiory IPN

Selekcja przybyłego transportu więźniów do obozu KL Auschwitz II – Birkenau. W tle widoczna „Brama Śmierci”, maj 1944 r.

Zbiory IPN

Selekcja deportowanych odbywała się już na rampie kolejowej. W Birkenau do pracy wybierano przeciętnie co piątą osobę, w innych obozach jeszcze mniej. Podzielni na komanda robocze więźniowie, zmuszani byli do niewolniczej pracy, a po utracie sił mordowani. Zdecydowana większość deportowanych ginęła w ciągu najdalej kilku godzin od przybycia na miejsce.

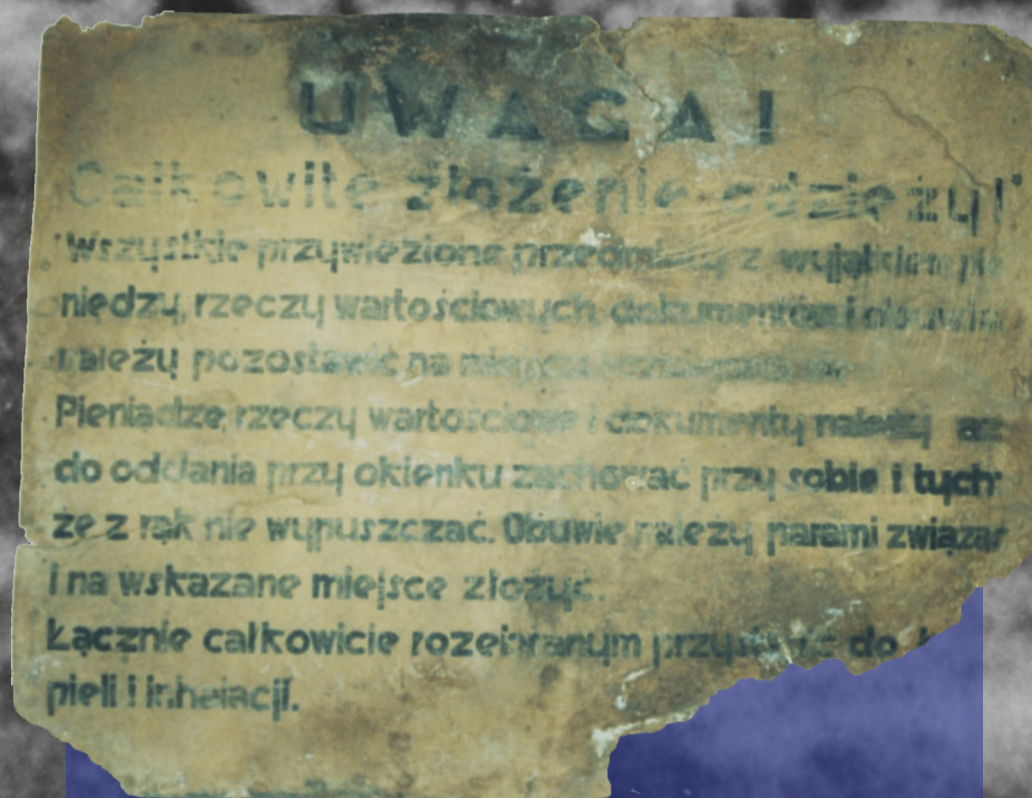
BEŁŻEC

Pierwszy obóz zagłady w Generalnym Gubernatorstwie Niemcy zaczęli budować jesienią 1941 r. w pobliżu wsi Bełżec (nieдалeko Tomaszowa Lubelskiego). Rozpoczął funkcjonowanie w połowie marca 1942 r. Deportowano do niego, a następnie uśmiercano, głównie Żydów z dystryktów galicyjskiego i krakowskiego. Zginęło w nim również kilkadziesiąt tysięcy Żydów deportowanych do GG z innych państw. W grudniu 1942 r. rozpoczęła się likwidacja obozu.

Esesmani – członkowie załogi obozu zagłady w Bełżcu przed budynkiem komendatury, 1942 r.

Zbiory IPN

Tablica z obozu zagłady w Bełżcu z instrukcjami dla deportowanych.
Zbiory Muzeum Regionalnego w Tomaszowie Lubelskim

Ten sam uspokajający komunikat płynął z obozowych głośników. Przybyłym do Birkenau wmawiano, że przyjechali do pracy, a w ośrodkach zagłady nad Bugiem, iż jest to tylko etap przed dalszą podróżą na wschód. Posłuszeństwo wśród zmierzających na śmierć wymuszano ciągłym pośpieszaniem, krzykami, biciem i morderstwami.

Umieraliśmy co dzień po trochu, wraz z całymi transportami ludzi, którzy przez krótką chwilę przeżywali jeszcze mękę złudzenia.

Fragment wspomnień Rudolfa Redera, ocalałego więźnia ośrodka zagłady w Bełżcu.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Widok na pozostałości po obozie zagłady w Bełżcu. W tle widoczna zniszczona stacja kolejowa.
Zbiory IPN

Obóz zagłady w Sobiborze położony był w okolicach Włodawy. Pierwsze transporty Żydów do Sobiboru dotarły pod koniec marca 1942 r. W obozie ginęli Żydzi – przedwojenni obywatele polscy, zwłaszcza z Lubelszczyzny, jak również wiele tysięcy z innych państw (głównie z Holandii i Słowacji). Po powstaniu zbrojnym z 14 października 1943 r. i ucieczce kilkuset więźniów, Niemcy zdecydowali o likwidacji obozu.

SOBIBÓR

Obóz w Sobiborze miał jedno zadanie: zgładzić tak wielu Żydów, jak to możliwe, w jak najkrótszym czasie.

Fragment relacji Mosze Bahira, uciekiniera z Sobiboru.

Masowe groby w Sobiborze.

Zbiory IPN

Niemcy ukrywali zbrodnie. Po zakończeniu masowych mordów ośrodki zagłady Einsatz Reinhardt były likwidowane. Zwłoki ofiar palono, a prochy zakopywano lub rozrzucano po okolicy. Niszczono również komory gazowe i inne budynki obozowe. Teren obsadzano drzewami lub roślinami upranymi.

Widok na część obozu zagłady w Sobiborze w 1943 r.

Zbiory United States Holocaust Memorial Museum

Ośrodki zagłady Einsatz Reinhardt lokalizowano w pobliżu dużych skupisk ludności żydowskiej i linii kolejowych, a jednocześnie na leśnych, odludnych terenach. Otoczone były wysokim ogrodzeniem z drutu kolczastego poprzeplatany gałęziami. Ośrodek zagłady Kulmhof ogrodzono wysokim drewnianym płotem. Z terenów wokół obozu w Birkenau wysiedlono ludność, a przebywanie w pobliżu groziło śmiercią.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Jedna z bram ośrodka zagłady w Sobiborze, 1943 r.
Fot. Johann Niemann. Zbiory United States Holocaust Memorial Museum.

Obóz zagłady w Treblince zlokalizowany był na styku dystryktów: warszawskiego i lubelskiego oraz Okręgu Białystok. Jego pierwszymi ofiarami byli Żydzi z warszawskiego getta. W okresie od lipca 1942 r. do sierpnia 1943 r. śmierć poniosły tam setki tysięcy Żydów z dystryktów: warszawskiego, radomskiego, lubelskiego oraz Podlasia, jak również z III Rzeszy, jej sojuszników i państw okupowanych.

TREBLINKA

Wzdłuż ostatniego ogrodzenia były trzy ogromne otwarte groby, w których układano trupy warstwami. (...) Po przyjrzeniu się przez chwilę tej „fabryce” ogarnęła mnie jeszcze większa groza. Tyle grobów, tyle trupów!
Fragment relacji Jakuba Krzepickiego, uciekiniera z obozu zagłady w Treblince.

Dym nad obozem zagłady w Treblince w czasie powstania z 2 sierpnia 1943 r., podczas którego zbiegło 200 więźniów.

Zbiory IPN

Próby uniknięcia śmierci podejmowane były we wszystkich obozach zagłady – w czasie transportu do miejsc kaźni, z obozowych ramp, prowadzenia na śmierć, a nawet z komór gazowych. W czasie powstania w Sobiborze zbiegło około 300 Żydów. Nie powiodła się próba ucieczki więźniów z Bełżca na rampie kolejowej w Sobiborze oraz Żydów z Sonderkommando w KL Auschwitz II – Birkenau 7 października 1944 r.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Ekshumacje na terenie byłego obozu zagłady w Treblince. Widoczne m.in. porzucane kości ofiar.
Zbiory IPN

KL LUBLIN (MAJDANEK)

Jesienią 1941 r., na południowo-wschodnich obrzeżach okupowanego przez Niemców Lublina, rozpoczął działalność obóz, nazwany, od jednej z dzielnic miasta, Majdankiem. Przez niemal trzy lata funkcjonowania Niemcy umieścili w prymitywnych drewnianych barakach około 150 tys. więźniów z kilkudziesięciu państw. Ponad połowa z nich straciła życie. Przyczynami śmierci, oprócz stałych egzekucji, były również trudne warunki sanitarne. W KL Lublin Niemcy przeprowadzili największą jednoczesną egzekucję, rozstrzeliwując 3 listopada 1943 r. około 18 tys. Żydów. Obóz był traktowany przez samych Niemców jako jeden z ośrodków zagłady w ramach *Einsatz Reinhardt*.

Majdanek nie był typowym obozem zagłady. Komory gazowe działały od jesieni 1942 r. Uśmiercano w nich głównie osoby niezdolne do pracy, a nie jak w innych ośrodkach zagłady – niemal wszystkich deportowanych. Niemcy nie zdążyli zlikwidować obozu. W konsekwencji, po ich ucieczce pozostały dowody ludobójstwa w postaci urządzeń do masowej zagłady i stosów ze szczątkami ofiar.

Piece krematoryjne w KL Lublin i leżące na ziemi szczątki spalonych zwłok, lipiec 1944 r.

Zbiory IPN

Fragment pomieszczenia technicznego komory gazowej z widocznymi puszkami z Cyklonem B, lipiec 1944 r.

Zbiory IPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Obóz w Majdanku po wyzwoleniu w lipcu 1944 r.
Zbiory IPN

ZBRODNIARZE

Eksterminacyjne działania mające na celu realizację programu zagłady uznane zostały przez Międzynarodowy Trybunał Wojskowy w Norymberdze w 1946 r. za zbrodnię przeciwko pokojowi, zbrodnię wojenną i zbrodnię przeciwko ludzkości, które nie ulegają przedawnieniu. Ściganie członków załóg obozów koncentracyjnych i ośrodków zagłady rozpoczęto jeszcze przed zakończeniem wojny. Mimo tego do dziś zdecydowana większość z nich uniknęła kary.

LICZBA OFIAR

Ofiarami niemieckich obozów zagłady byli niemal wyłącznie Żydzi. W sześciu ośrodkach na okupowanych ziemiach polskich Niemcy zabili ponad 2,6 mln Żydów, w tym ponad 1,8 mln obywateli polskich.

Ofiarami niemieckich obozów zagłady byli również przedstawiciele innych narodowości: blisko 30 tys. Romów i Sinti, trudna do ustalenia liczba Polaków i jeńców sowieckich.

